

**Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації**

**Комунальний заклад «Харківський спеціальний
навчально-виховний комплекс ім. В. Г. Короленка»
Харківської обласної ради**

Патріотичне виховання молодших школярів

Харків - 2015

**Рекомендовано методичною радою комунального закладу
«Харківський спеціальний навчально-виховний комплекс
ім. В.Г. Короленка» Харківської обласної ради»
Протокол № 2 від 05.01.2015 р.**

Рецензент: Орлов А.В., кандидат педагогічних наук з корекційної педагогіки;

Лимар В.А., заступник директора з виховної роботи НВК.

Автори:

Макогон Тетяна Іванівна, вихователь НВК;

Пономаренко Тетяна Вікторівна, вихователь НВК.

Ці матеріали допоможуть вихователям в становленні принципів національного та патріотичного виховання молодших школярів.

Патріотичне виховання молодших школярів – Харків – 2015. – 30с.

Висновки експертизи

1. Реєстраційний номер _____
2. Напрямок «Виховна робота»
3. Розділ Виховна діяльність у навчальному закладі і класному керівництві

Експерти

П.І.Б.	Дата	Загальний бал	Підпис
Середній бал			

Голова комісії _____

П.І.Б.

підпис

Дата _____

Вступ

Патріотичне виховання підростаючого покоління завжди було однією з найважливіших завдань сучасної школи, адже дитинство і юність - найкраща пора для прищеплення священного почуття любові до Батьківщини, гордості за її минуле.

Під патріотичним вихованням розуміється поступове і неухильне формування в учнів любові до своєї Батьківщини.

Патріотизм - одна з найважливіших рис всебічно розвиненої особистості. У молодших школярів повинно вироблятися почуття гордості за свою Батьківщину і свій народ, повагу до його великих звершень і гідним сторінок минулого. Багато чого потрібно від школи: її роль в цьому плані неможливо переоцінити.

В умовах сьогодення в системі освіти важливого значення набувають питання виховання у підростаючого покоління як почуття поваги до інших народів, так і почуття любові до Батьківщини.

Розглядаючи патріотизм, необхідно зупинитись на базових, глибинних і найбільш стійких характеристиках відносин між людиною і країною (культурою, природою, народом), виражених в таких поняттях, як «Вітчизна» і «Батьківщина».

Патріотичне виховання дітей молодшого шкільного віку - це цілеспрямований процес педагогічного впливу на особистість дитини з метою збагачення його знань про Батьківщину, виховання патріотичних почуттів, формування умінь і навичок моральної поведінки, розвиток потреби у діяльності на загальну користь.

Період молодшого шкільного віку за своїми психологічними характеристиками найбільш сприятливий для виховання патріотизму, так як молодший школяр відповідає довірою дорослому, йому притаманна копіювання, сугестивність, емоційна чуйність, щирість почуттів. Знання, враження, пережиті в дитинстві залишаються з людиною на все життя.

Виховання національної свідомості

Україна розбудовується як суверенна держава, її майбутнє залежить від багатьох чинників. Серед них одним з вирішальних є людський фактор.

З досвіду людства відомо, що в унітарних державах, а саме такою, згідно з конституцією, є Україна, однією з найпотужніших сил у розбудові державності стає національна самосвідомість громадян.

Потрібно дбати про збереження й зміцнення України. Якби держава була живим організмом, вона відчула б інстинктивно, що для її самозбереження вирішальне значення має рівень національної самосвідомості громадян. Але держава не є живою істотою, тому вся відповідальність за її майбутнє перекладається на суспільство. Ось чому національно свідомі громадяни мають усе робити для того, щоб підвищувати рівень національної самосвідомості населення, в тому числі і учнівської молоді.

Для сучасної історичної науки важливим є всебічне з'ясування місця й ролі формування національної свідомості учнів на уроках вітчизняної історії. Загальновідомо, що нові умови суспільного розвитку нашої держави висувають нові вимоги до особистості, що формується саме зараз і складатиме основу майбутньої української нації.

Демократизація суспільного життя, докорінне реформування освіти, гуманізація і гуманітаризація навчально-виховного процесу, утвердження національної системи навчання і виховання, підвищення статусу української мови як державної є важливими умовами формування глибокого патріотизму, громадськості, світоглядної спрямованості особистості. Для успішного будівництва демократичної, правової й цивілізованої Української держави необхідно, щоб підростаючі покоління мали високу національну свідомість і самосвідомість. Особлива історична відповідальність покладається на українські педагогічні кадри, високе покликання яких - виховувати національно свідомих, палких патріотів, гідних громадян незалежної України, які працею рук і зусиллям мозку будуть сприяти підвищенню добробуту розвитку науки і культури рідного народу.

Національна свідомість і самосвідомість є тим фундаментальним феноменом, який сприяє розвитку всіх потенцій, можливостей особистості.

Національна свідомість особистості сприяє глибшому осмисленню нею успіхів і невдач, визначення цілей і завдань, реалізація яких спрямована на досягнення віковичних мрій, надій, сподівань рідного народу. Завдяки національній самосвідомості особистість глибше розуміє свій народ, його історію, духовність і культуру, а також свої якості, здібності і можливості, виробляє основні напрямки своєї діяльності, накреслює і успішно утверджує свою життєву позицію.

Засвоюючи оновлений зміст освіти, учні поступово переконуються в тому, що протягом століть чужоземні загарбники, представники сусідніх агресивних держав прагнули, загальмувати розвиток і знищити національну свідомість і самосвідомість наших дідів, прадідів не лише " вогнем і мечем ", але й штучним перетасуванням різних етносів на нашій території. Вороги фізично знищували національно свідому українську інтелігенцію. Вони спрямовували свою політику, ідеологію, стратегію і тактику на "знищення національної самосвідомості українців та її вогнищ - історіографії, закладів освіти і культури, релігії, традицій, пам'яті покоління. Тому необхідно в учнів формувати національну свідомість.

Відродження України неможливе без пробудження національної свідомості українського народу, української молоді. Тому особливе занепокоєння сьогодні викликає брак у багатьох молодих людей усвідомлення себе як частини народу, співвіднесення своєї діяльності з інтересами нації. Зарадити справі може створення такої системи національного виховання та освіти, яка б формувала цю рису в особистості.

В концепції громадянської освіти в Україні зазначено, що основою демократичного ладу є людина, спроможна розкрити його потенціал, для якої демократія є природним середовищем задоволення особистих та суспільних інтересів. Сучасна демократія вимагає від особи не лише політичної активності, а й усвідомлення нею власної ролі і значення в житті суспільства, а також дій у відповідності до власних переконань і цінностей.

Чому система виховання та освіти мусить бути саме національною? Наукові дослідження переконливо доводять, що дитина повинна перебувати під постійним впливом матеріальної й духовної культури свого народу. Це потрібно, насамперед, для найповнішого розкриття природних схильностей дитини і

розвитку її здібностей, оскільки в цьому разі використовуються якнайповніше етнопсихологічні особливості дітей певного народу. Зайве нагадувати, що саме такий шлях приводить до виховання національно свідомих громадян. Однак сучасна етнокультурна ситуація в Україні, особливо на півдні та сході, а також у містах, дуже далека від тієї, яка б сприяла повноцінному духовному та інтелектуальному відтворенню нації. Діти не залучаються з раннього віку до культури та історії свого народу. Вони, як правило, не перебувають під безпосереднім формуючим впливом українського мовного середовища.

Отже, першочерговою є потреба створити комплексну, науково обґрунтовану програму національного виховання та освіти, орієнтовану на духовно вільну, творчу, гармонійно розвинену особистість, яка уможливить відновлення України, бо матиме усвідомлену потребу жити у суспільстві, що постійно вдосконалюється. У свою чергу, зворотний зв'язок суспільства й людини зумовить характер і темпи українського відродження.

Обрана проблема є багатогранною і вимагає розв'язання на філософському, теоретичному й технологічному рівнях з урахуванням вікових особливостей учнів. Провідним її аспектом є висвітлення умов оволодіння учнями початкових класів цінностями національної культури як особистісними, що не було предметом спеціального наукового аналізу. Не вивчалася також і система педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості та самосвідомості особистості молодшого школяра як особлива цілісність.

Актуальність дослідження зумовлена спрямованістю його результатів на розв'язання суперечностей між: соціальним замовленням загальноосвітній школі на особистість учня з високим рівнем розвитку національної свідомості та недостатнім рівнем розвитку національної свідомості у більшості учнів східних та південних регіонів, потребою загальноосвітніх навчальних закладів у створенні умов для якісного засвоєння учнями цінностей національної культури і процесом оволодіння ними, який не має особистісно орієнтованого характеру; усвідомленням більшістю вчителів початкових класів необхідності в підвищенні власного рівня готовності до стимулювання розвитку національної свідомості особистості школяра і недостатньою розробленістю в теорії виховання моделі, змісту, форм, методів оволодіння учнем початкових

класів національними цінностями, ефективних умов та технологій педагогічного забезпечення повороту його свідомості на власне національне "Я".

Утвердження народних традицій, пошуки нових педагогічних умов, найефективніших форм та методів роботи з формування національної свідомості кожного учня - це актуальне завдання нашого часу, яке потребує теоретичної та методичної розробки і, головне, - впровадження в практику роботи сучасної української школи.

Необхідно здійснити аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, визначити сутність понять "національна свідомість", "національна самосвідомість", розкрити структурні компоненти національної свідомості особистості, обґрунтувати модель процесу свідомого оволодіння учнем початкової школи національними цінностями.

Певна увага в процесі дослідження приділяється впливу традицій, національної мови, релігії, звичаїв, мистецької творчості в збереженні нації. Розглянута ідея К. Ушинського щодо принципу народності у виховному процесі, ролі суспільного виховання та його національного характеру в розвитку самосвідомості особистості, акцентовано увагу на сутності виховного ідеалу за Г. Ващенко, ідеях національного виховання В. Сухомлинського.

Серед загальнонаукових методологічних засад розв'язання проблеми педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості учнів початкових класів провідне місце посідає системний підхід. Цей підхід був базовим у дослідженнях національної свідомості особистості таких вчених, як В. Борисов, Д. Тхоржевський, Г. Філіпчук, М. Фурса та ін. Здійснюючи системно-структурний аналіз національної свідомості особистості, вони зробили предметом наукового пошуку й національну самосвідомість: обґрунтували її структуру, педагогічні умови розвитку самосвідомості тощо.

Національна свідомість у роботі як продукт суспільно-історичного розвитку нації, національного виховання і самовиховання, що виступає у формі психічного відображення особистістю національних цінностей на рівні самоцінних, особистісно значущих і забезпечує високий рівень усвідомлення нею гордості за приналежність до своєї нації й активності в національному культуротворенні.

Національна самосвідомість - це результат повороту свідомості

особистості уже на своє "Я", формування нею образу "Я" як національно свідомої людини. Структурними елементами цього образу є знання рідної мови, українських звичаїв, обрядів та традицій, усвідомлення себе як представника певної нації, національної культури та історії.

Встановлено, що різні аспекти стимулювання розвитку національної свідомості особистості досліджувалися науковцями передусім з позиції культурологічного підходу (О. Батухтіна, О. Вишневський, Г. Гуменюк, Г. Кловак, В. Кузь, Ю. Руденко, З. Сергійчук, М. Стельмахович, Л. Ходанич). Результати аналізу показали, що методологічним ядром процесу формування національної свідомості та самосвідомості учня є вчення про націю як форму збереження національної самоідентифікації та історичної пам'яті, засіб історичного поступу саморефлексії нації, а методологічне підґрунтя розгляду проблеми педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості молодшого школяра – гармонійне поєднання системного, культурологічного й особистісно орієнтованих підходів.

Результати аналізу обраної проблеми на теоретичному і методологічному рівнях стали підґрунтям для розробки моделі процесу свідомого оволодіння учнем початкової школи національними цінностями.

Компонентами національної свідомості є емоційний і раціональний. Саме емоційне переживання учнем знань про рідну мову, звичаїв, традицій, обрядів свого народу, продуктів народної творчості (воно є результатом відповідного педагогічного впливу) забезпечує їх глибоке засвоєння.

Як результат усвідомлення культури як самоцінної в учнів початкових класів формуються смислотвірні мотиви оволодіння національними цінностями, а це сприяє повороту національної свідомості особистості молодшого школяра на національну самосвідомість. Йдеться про побудову учнем "Я - концепції" оволодіння національними цінностями. Остання має взаємопов'язані структурні компоненти - когнітивний, емоційний, поведінковий. Емоційно пов'язаний з відчуттям учнем самого себе у ролі суб'єкта оволодіння цінностями національної культури, а когнітивний - з усвідомленням способів досягнення цієї мети, розбіжності в оцінках національного образу "Я" і в його самооцінці. За умови активного

самостимулювання молодшим школярем процесу розвитку національної самосвідомості, його поведінка спрямовується на розробку самозобов'язань у сфері оволодіння національними цінностями. Існують не тільки показані внутрішні зв'язки між компонентами цієї моделі, але й її зв'язки із зовнішнім середовищем.

Спираючись на структуру цієї моделі, визначені такі структурні компоненти системи педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості учнів початкових класів: створення умов для емоційного переживання учнями цінностей національної культури як особистісних; педагогічне забезпечення процесу осмислення знань про українську культуру; формування у молодших школярів мотивів самоформування умінь та якостей свідомого українця-патріота; безпосередня організація усвідомлення учнями початкових класів розбіжностей в оцінках сформованості національного образу "Я" і в його самооцінці; стимулювання процесів проектування й реалізації "Я - концепції" самоформування цінностей національної культури.

Процес свідомого оволодіння учнем початкової школи національними цінностями - результат педагогічного впливу на розвиток його національної свідомості та самосвідомості. Таке положення враховане у побудові відповідної дворівневої моделі цього процесу. Структура моделі на першому рівні містить емоційний компонент (емоційне переживання знань про національну культуру як особистісну цінність) та раціональний компонент (осмислення цінностей української культури), функціональна єдність яких сприяє виникненню мотивів самоформування молодшим школярем відповідних цінностей. Поява таких смислотвірних мотивів забезпечує поворот свідомості особистості учня на своє національне "Я", формування ним "Я - концепції" якісного оволодіння українською мовою й іншими цінностями. Проектування й реалізація відповідної "Я - концепції" відбувається вже на рівні самосвідомості особистості (другому рівні). Структурними компонентами "Я - концепції" виступають когнітивний (усвідомлення власних потреб у оволодінні цінностями української культури й способів їх самоформування, розбіжності в оцінках національного образу "Я" і в його самооцінці), емоційний (наявність емоційного потенціалу щирості щодо відчуття самого себе як суб'єкта оволодіння національними цінностями; спрямованість вираження власних почуттів - позитивних і негативних - на самотворення) та поведінковий (налаштованість на

розробку самозобов'язань у сфері оволодіння національними цінностями), відповідальність у цій роботі; побудова гуманних взаємин з однокласниками і педагогами.

Перехідною ланкою між відповідною теорією і практикою виступає система педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості учнів початкових класів, яка є адекватною розробленій моделі. Структурними компонентами цієї системи є: створення умов для емоційного переживання учнями цінностей національної культури як особистісних; педагогічне забезпечення процесу осмислення знань про українську культуру; формування у молодших школярів мотивів самоформування умінь та якостей свідомого українця-патріота; безпосередня організація усвідомлення учнями початкових класів розбіжностей в оцінках сформованості національного образу "Я" і в його самооцінці; стимулювання процесів проектування і реалізації "Я - концепції" самоформування цінностей національної культури.

Позитивне відношення молодших школярів до цінностей української культури впливає комплекс чинників, стрижнем якого є організація різновидів діяльності, спрямованої на забезпечення їх емоційного переживання й осмислення в їх єдності. Серед мотивів самоформування учнями національних цінностей в ході експерименту переважали соціально і особистісно значущі мотиви, пов'язані з активністю в оволодінні такими цінностями, як рідна мова, знання змісту народних свят, звичаїв, обрядів та ремесел, уміння займатися самоформуванням власної особистості як національно свідомої.

Провідними умовами ефективного функціонування системи педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості учнів початкових класів є: створення ситуацій внутрішнього сприйняття учнями знань про українську культуру на рівні самоцінних; педагогічне забезпечення процесу формування у молодших школярів особистісного сенсу діяльності у напрямі оволодіння національними цінностями; застосування вчителем на уроках української мови, народознавства та у позаурочний час емоційно-естетичного фону, який стає засобом розвитку національної свідомості особистості молодшого школяра; сформованість у вчителя високого рівня знань теорії та технології організації навчально-виховного процесу молодшого школяра; створення ситуацій емоційного переживання учнями педагогічних установок на оволодіння національними цінностями: усвідомлення знань про національну культуру на

самоцінному рівні; стимулювання розвитку в учнів поетичного слуху, відтворювальної уяви, "кольорового" бачення ними національних цінностей, вміння аналізувати образно-емоційний зміст творів, давати їм естетичну оцінку; орієнтація дитини на позитивні результати діяльності щодо засвоєння певних національних цінностей у родині та в школі та ін.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що "національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної художньо-естетичної, трудової, екологічної культури".

Відродження України неможливе без пробудження національної свідомості українського народу, насамперед підростаючого покоління. Тому особливе занепокоєння нині викликає відсутність у більшості дітей віком від шести до десяти років усвідомлення себе як частини народу, співвіднесення своєї діяльності з інтересами нації. Зарадити справі може створення такої системи народної освіти, яка виховувала б національно свідомих громадян України. В Україні освіта з кожним роком енергійно набуває національного характеру: вона спрямована на втілення в життя української національної ідеї. Цілі і зміст сучасної освіти важливо підпорядкувати системі національних інтересів, ідей, головним цінностям духового скарбу українського народу - національним звичаями, традиціям і обрядам.

Якості українського народу, його національного характеру досліджували Г. Сковорода, М. Максимович, М. Костомаров, П. Куліш, К. Ушинський, Б. Грінченко, Г. Ващенко, Я. Ярема, П. Кононенко, В. Каюков, М. Стельмахович та інші відомі вітчизняні педагоги.

Національно свідомі, талановиті педагоги С. Ананьїн, О. Астряб, О. Дорошевич, Т. Лубенець, О. Музиченко, С. Русова, І. Стешенко, Я. Чепіга, І. Ющишин заклали міцне підґрунтя процесу виховання підростаючого покоління на основі національних ідей.

Протягом останніх років відбулися значні зрушення в українському шкільництві, у позашкільних молодіжних та юнацьких організаціях. З'явилися експериментальні школи, гімназії,

ліцеї, класи з поглибленим вивченням окремих предметів, експериментальні навчальні програми. Нарешті з'явилися і численні концепції української національної школи. Проте головним їхнім недоліком є те, що в них відсутня система, котра забезпечувала б їх втілення.

Але, як правило, пропонуються загальнореспубліканські концепції національної школи. А у нас же існують зрусифіковані Південь та Схід, денационалізований Центр і національно збережений Захід. І скрізь проблеми національного виховання мають вирішуватися по-різному. Тож цілком зрозуміло, що введення у дитячому садочку навчальних занять, а в школі викладання предметів українською мовою не вичерпують проблеми створення системи національного виховання та освіти. Так само не зарадять справі і ін'єкції до шкільної програми предметів із українознавчою специфікою (народознавства, історії України тощо).

Початок національної свідомості закладається учителем в початковій школі, бо саме тут національне виховання відбуватиметься засобами інтегрованого курсу українознавства. Він не може бути обмежений рамками одного - двох предметів (тим більше в українській школі).

Українознавство має бути не просто складовою частиною кожної дисципліни, а стержнем усієї навчальної та виховної роботи.

Вивчення такого курсу в початковій школі - це зустріч дитини з духовною спадщиною народу: народною піснею, казкою, виробами народних майстрів, обрядом - втіленням багатовікової культури й мудрості наших предків. На уроках з'єднуюватимуться розповідь вчителя із практичною діяльністю дітей, їхньою участю в проведенні свят, обрядів, творчою групою на уроках праці та образотворчого мистецтва, з екскурсіями на місця історичних подій, в майстерні художників і народних митців. Вважають, що це має бути інтегрований курс, до якого входитимуть: мистецтво слова, тобто фольклор, література, музика і співи (народні пісні та виконання їх на народних інструментах), образотворче мистецтво (народне та професійне малярство, художня праця, народні ремесла, писанкарство, витинанки, розпис, вишивка, народні танці, театралізовані "дійства" (обряди, зустрічі весни, купальські, обжинки та ін.)

Звичайно, введення до шкільної програми такого

предмета, як народознавство, вирішить більшість виховних завдань і дасть підґрунтя для майбутньої роботи у плані створення національної системи освіти і виховання молодших школярів. Розпочинати національне виховання потрібно з початкової школи. Певна річ, що для кожного етапу розвитку національної свідомості та самосвідомості дитини українське народознавство повинно мати різноманітні форми викладу, оскільки завдання курсу на цих етапах теж різне. У початковій школі діти зустрічаються з духовною спадщиною народу: народною піснею, казкою, дитячим фольклором, виробами народних майстрів, з обрядами, тобто втілення багатовікової культури і мудрості наших предків завдяки заняттям з народознавства. Народознавство, подане як система у початковій школі, дає можливість учням на певному етапі без труднощів орієнтуватись у складних образно-сміслових символах давньоукраїнської літератури та у класичній українській поезії, розуміти і знати витoki різних видів мистецтва, зрештою, воно повинно стати частиною розуміння наукової картини світу.

Щоб виховати справжніх синів і дочок свого народу, палких патріотів держави, які були б віддані своїй Батьківщині, Україні, слід цілеспрямовано і систематично формувати у позанавчальному виховному процесі елементи національної самосвідомості особистості молодшого школяра на основі народних звичаїв, традицій і обрядів.

Насамперед необхідно висвітлити особливості формування елементів національної свідомості молодших школярів на основі народних звичаїв, традицій і обрядів у позанавчальному виховному процесі.

Емоційне переживання учнями символів національної культури, як показав експеримент, багато в чому залежить від самого вчителя. Цей процес буде більш інтенсивним, якщо педагог звертає увагу учнів на те, що калина є символом дівочості, ніжності та жіночості. Вчителю дуже важливо підкреслити, що з давніх-давен калину кладуть у першу купіль дитини, на хрещення дитини - затикають у калачі, шишки для кумів. А коли хлопець або дівчина закохувалися, то дарували один одному кетяги калини. З великим емоційним піднесенням діти слухають легенду про волошки. Особливо їх вражає те, як під час зелених свят дівчина-красуня, а насправді це була Русалка, перетворила хлопчика Василька з блакитними очима у квітку-волошку. Наступний крок у формуванні національної

свідомості учнів є показ символічного значення дерев і кущів - дуба, верби, тополі, вишні, явора. Про вербу багато складено казок, переказів, віршів, прислів'їв, приказок. Тому цей крок пов'язаний з вивченням народних пісень, балад, творів багатьох поетів: Т. Шевченка, О. Олеся, Є. Маланюка, В. Симоненка, В. Сосюри, Д. Павличка, І. Драча, Л. Костенко, в яких оспівуються дерева-символи України.

Особливе завдання педагога у сфері формування у дітей національної свідомості - забезпечення вивчення ними народного календаря. Саме календар допомагає учням засвоювати культуру наших предків, національний характер та світогляд, цілі та зміст народних свят українців. Спостерігаючи за учнями, було помічено, що вони з великим інтересом ставляться до походження назв місяців. Кращий варіант вивчення народного календаря - це об'єднання народних свят у цикли: "Осінні свята", "Зимові свята", "Весняні свята", "Літні свята".

Результати експериментальної роботи показали, що народні прикмети, звичаї, традиції та основні обряди свят діти краще засвоюють, якщо у класі є народознавчий куточок. Так, веселий ланцюжок зимових свят, відкриваємо разом з учнями святом Різдва. Суттєва особливість проведення свята Різдва - активність учнів у його підготовці та проведенні. Заздалегідь учні разом з бабусями, дідусями, батьками приносять 12 пісних страв. Найважливіші серед них обрядові - кутя, узвар. Потім ми з дітьми готують свято: вчать колядки, майструють атрибутику (зірку, дзвіночки, ліхтарі), костюми чорта, ведмеда, кози та інших героїв, щоб показати вертеп. Це одне з найяскравіших явищ, яке дітям надовго запам'ятовується та подобається.

Головна мета вертепу - поздоровити глядачів із Різдвом, новорічними святами, розповісти про те, як народжувався Христос, про ті обставини, що супроводжували його появу на світ. Ангели, чередники, волхви, козак, цар Ірод, чорт, смерть - головні персонажі вертепу. Далі один з учнів, переодягнений у костюм Нового року, розповідає, що закінчуються різдвяні свята та приходить Новий рік. Найбільш позитивні емоції виникають у дітей тоді, коли вони не тільки знайомилися з передднем Нового року, який називали в Україні "Щедрим вечором", "Щедриком" і "Меланками", а коли самі брали найактивнішу участь у цьому святі.

Хлопці, зранку ходили і засівали оселі, бажаючи господарям щастя, здоров'я, втіхи, злагоди у новому році.

Збагачуючи душу дитини, перекладаючи в неї те, що отримали у спадок, педагоги прагнуть виростити нове покоління, яке продовжить наш український рід, адже відродити Україну, зберегти і поліпшити довкілля України повинні діти, яких ми сьогодні навчаємо і виховуємо.

Одним із головних завдань виховання в сучасній загальноосвітній школі України є формування національної самосвідомості. Сучасні дослідження показують, що особливим моментом у вирішенні цієї проблеми є питання розуміння сутності цього важливого явища. Серед істотних характеристик визначеного поняття національна самосвідомість центральне місце відводиться етнічній самосвідомості.

Саме етнічну самосвідомість вважають першоосновою національної самосвідомості. Дослідники також називають етнічну самосвідомість суб'єктивною властивістю нації.

Формування етнічної самосвідомості пов'язане з усвідомленням особистістю свого місця у світі, зі ставленням до своєї рідної культури, з усвідомленням себе як суб'єкта етносу, громадянина України та світу.

Особливе місце у формуванні і вихованні людини завжди належало музиці, бо її особливість полягає в тому, що вона впливає безпосередньо на почуття.

Народні пісні, які в сукупності своїй окреслюють феномен української нації, промовляючи до прийдешніх поколінь, покликані виплекати в їх душах національну свідомість і гордість за свій народ, його історію, культуру.

Вченими в останні роки встановлено позитивний вплив пісні, пісенної молитви на психіку людини, її здоров'я. Це та муза, де емоційна інформація досконало поєднані музикою й словом.

Для виявлення ролі пісні в житті українського народу зверталось багато діячів літератури й мистецтва інших народів.

Аналіз праць визначних просвітителів, письменників, діячів культури і мистецтва, дослідження текстів пісенного фольклору України переконливо показують, що українські народні пісні - джерело пам'яті народу, духовний його набуток, - є дієвим засобом формування національної самосвідомості. Завдяки

емоційності, мелодійності, змістовності й образному багатству українська пісня легко засвоюється слухачем, її зміст трансформується в ставленні особистості до рідної землі, народу, Батьківщини.

У звичаях, обрядовості зафіксоване національне буття народу. Неперервність життя, наступність поколінь підкреслюються тією провідною роллю, яка належить, з одного боку, старшим людям, збагаченим досвідом, життєвою мудрістю, і, з другого - дітям, які уособлюють місію продовження роду, його культурно - історичних традицій.

Проблема національної самосвідомості має давні витoki, але найчастіше постає за умов становлення націй і формування національних держав.

Тут вона набуває форми національної ідеї, яка трансформується під впливом конкретно історичних умов, стає духовною основою життєдіяльності нації, подолання кризових етапів, що особливо загострюється на переломних етапах всесвітньої історії. Вказане має більш ніж суттєве значення для сучасного стану України, що переживає важкі труднощі на шляху утвердження своєї самостійності, розбудови національної держави. Їх подолання неможливе без консолідації народу, усвідомлення й самоусвідомлення причетності кожного жителя України до цього процесу, його громадянської позиції, зростання національної самосвідомості.

У процесі становлення національної самосвідомості важливим фактором є відкриття особистістю всенародного, всенаціонального самотнього "я", колективного "я".

Завершуючи свою роботу з впевненістю можна сказати, що національна самосвідомість сприяє підвищенню моралі особистості, стимулює бути добродійним і милосердним.

Учитель створює сприятливі умови для формування в учнів національних почуттів гідності, патріотизму, бажання робити корисні для народу справи.

Своєрідність прояву і особливості формування патріотизму у молодших школярів

Базовим етапом формування у дітей патріотизму слід вважати накопичення дитиною соціального досвіду життя у своїй Вітчизні і засвоєння прийнятих у ньому норм поведінки і взаємин.

Характерною рисою виховання у дітей патріотизму є злитість моральних почуттів і знань.

Знання тільки тоді впливають на моральний розвиток дитини, коли вони пофарбовані почуттями і переживаннями. Особливістю прояву патріотизму є те, що моральний досвід обмежений рамками тієї практичної діяльності, в яку вони включаються (спілкування з дітьми та дорослими, праця). У молодшому шкільному віці тільки починається формування волі, моральних ідеалів важливих для патріотичного виховання.

У процесі виховання дуже важливий облік вікових особливостей. В учнів молодшого шкільного віку педагоги формують уявлення про людину, як про головної цінності суспільства, дають їм початкові відомості про Конституцію, права людини і дитини.

Важливу роль відіграє і формування поняття про свою малу батьківщину (місто, вулиця, школа), сім'ї, свого родоводу, а також навчання дітей культурі спілкування, розвиток комунікативних навичок. В учнів молодшого шкільного віку складаються базові уявлення про «великий» і «малий» соціумах, своєму місці в них.

Показниками успішності виховної діяльності педагога є активність вихованців, самодисципліна, гідність і прагнення до самовдосконалення, розвинене почуття власної гідності, наявність сукупності моральних якостей, усвідомлення і об'єктивна самооцінка дитиною свого «Я» як громадянина, патріота, Людини.

Патріотичне виховання в школі здійснюється як у процесі навчання, так і в позаурочній та позакласній діяльності, оскільки цей процес передбачає широке використання можливостей навчальних дисциплін і включення дітей у різноманітні види соціально значущої діяльності, так як в шкільні роки розкривається зміст патріотизму як почуття любові до Батьківщини, турботи про її інтереси, готовності до її захисту від ворогів.

Патріотизм як загальнолюдська цінність для кожного конкретного школяра може проявлятися в почутті гордості за

досягнення рідної країни, гіркоти за її невдачі і біди. Важливо виховати у молодших школярів повагу до історичного минулого свого народу, дбайливе ставлення до народної пам'яті, національно-культурним традиціям, тим людям, хто своєю творчістю збагатив національну і загальнолюдську культуру.

Патріотичне виховання в школі носить систематичний характер. У його процесі використовуються різноманітні засоби і методи актуалізації історичної пам'яті, об'єктів патріотичної гордості. У комплекс завдань патріотичного виховання включається формування поважного ставлення до символів суверенності народу і держави - державному прапору, гербу, гімну.

Сьогодні суспільство особливо хвилює проблема виховання молоді в дусі патріотизму, і наявність даної проблеми привело до інтенсивного пошуку шляхи її вирішення.

Свідчення тому, є те, що держава приділяє серйозну увагу формуванню патріотизму у школярів; що знайшло відображення в ряді норм і законодавчих систем.

Напрямки патріотичного виховання

У школі ведеться робота, яка включає в себе наступні компоненти:

- Цивільно-патріотичний;
- Героїко-патріотичний;
- Військово-патріотичний.

Як правило, план патріотичного виховання розробляється на весь навчальний рік.

Цивільно-патріотичне виховання передбачає:

- Вивчення основних положень Конституції на тлі історичного розвитку промисловості, сільського господарства, науки, культури;
- Знайомство з питаннями державного і суспільного життя країни.

Цивільно-патріотичне виховання молоді формує не просто законослухняного громадянина, людини, усвідомлено й активно виконуючого свій громадянський обов'язок. Воно передбачає прищеплення поваги до державної символіки, героїчному і історичного минулого, культури свого народу, любові до рідної мови, красот рідної природи, містить в собі екологічне виховання, сприяє єднанню всіх громадян країни.

Для вирішення завдань цивільно-патріотичного виховання педагоги організують такі заходи: проведення акцій «Турбота» (шефство над ветеранами та людьми похилого віку), проведення трудових десантів, участь в екскурсіях по історичних місцях Харкова і Харківської обл., і т. п.

Одним з найбільш переконливих прийомів виховання громадянських почуттів є ознайомлення учнів з безцінними документами - листами, щоденниками, спогадами учасників тих чи інших подій. Ці свідчення передають потаємні думки людей, їх почуття, переживання, надії, вони надають дієвий вплив на сучасну молодь. Тому при проведенні виховної години, наприклад, круглого столу «Фронтове лист», можна використовувати краєзнавчий матеріал - листи з фронту, з партизанських загонів, написані в роки Великої Вітчизняної війни.

Героїко-патріотичне виховання - це виховання любові до своєї Батьківщини, шанування її Збройних Сил, захисників Вітчизни на основі героїчного минулого свого народу. Центром роботи з

героїко-патріотичному вихованню є шкільний музей. В роботі музею використовуються різноманітні форми:

- Організація походів та екскурсій з метою поповнення фонду музею;

- Проведення тематичних виставок;

- Зустрічі з ветеранами війни та праці, випускниками, колишніми вчителями школи;

- Участь в обласних акціях «Слобожанські дзвони Перемоги».

Самі відчутні результати у вирішенні завдань героїко-патріотичного спрямування приносять зустрічі з ветеранами ВВВ.

Військово-патріотичне виховання - це виховання любові до Батьківщини, формування морально-психологічної та фізичної готовності до виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни.

Патріотизм стосовно дитині молодшого шкільного віку визначається, як потреба брати участь у всіх справах на благо школи, рідного міста, Батьківщини, наявність у дітей таких якостей, як співчуття, почуття власної гідності та усвідомлення себе частиною навколишнього світу. Патріотичне виховання повинне носити комплексний характер, пронизувати всі види діяльності дитини, здійснюватися в повсякденному житті і на спеціальних заняттях знайомитись з навколишнім світом, також через різні види дитячої діяльності - сюжетно-рольові ігри, дидактичні ігри, рухливі ігри, творчі розповіді, оформлення виставок малюнків і плакатів, проведення бесід.

Однак, не слід чекати від дітей «дорослих форм» проявів любові до Батьківщини. Якщо в результаті педагогічної роботи дитина може оперувати знаннями про назву країни, її географічне положення, природу, символіку, якщо їй відомі імена когось із тих, хто прославив нашу батьківщину, якщо вона буде проявляти інтерес до здобуття знань, читанню віршів, співу пісень, то можна вважати, що завдання виконане в межах, доступних молодшого шкільного віку.

Можливо, що завдяки заходам, реалізованим в умовах школи, школярі, що стали дорослими, залежно від сфери своєї діяльності та соціального статусу, намагаються зробити все особисто від себе залежне для збереження природних ресурсів України.

Але символами України є не тільки калина і верба. Для нашої країни характерними вважаються ще чимало чудесних рис - від

козаків і красунь до страв національної кухні та художніх промислів. Тому важливо приймати участь в загальношкільних справах і вивчати та виконувати всі завдання в грі-подорожі «Ми діти твої, Україно», екологічній експедиції «Без верби і калини, нема України», фестивалях «Котилася торба», пісні мого краю, казки Слобожанщини і т.д.

Звичайно, в одному заході неможливо цілком охопити всю історію і традиції. Але розповісти про найбільш цінних, яскравих і помітних у всьому світі явища і події, визнаних типовими тільки для України, можна.

Якщо дитина з дитинства буде дбайливо ставиться до своїх національних символів, то з більшою впевненістю можна сказати, що він стане патріотом своєї країни.

Розробка плану патріотичного виховання для учнів 1 класу

Розвиток суспільства, його благополуччя і процвітання, мистецька й моральна культура великою мірою залежить певним чином від розвитку України, цілей та змісту виховання. Одним з найважливіших інститутів, що здійснюють виховну роботу та патріотичне виховання зокрема, в усі часи була й залишається школа. Змінюються мета, зміст, методи виховання патріотизму, але саме цей процес завжди існував у діяльності навчально-виховних закладів різних типів, і це цілком закономірно, оскільки рішенням завдань виховання поруч із сім'єю, засобами масової інформації, громадських об'єднань покликана займатися школа.

Саме в школі дитина проводить найбільше часу, і цілісна, послідовна виховна робота у ній покликана забезпечити ефективність реалізації соціальних функцій учнівської молоді, що є найважливішим чинником сталого розвитку нашого суспільства та успішне вирішення завдань. А відсутність чи недостатня робота з дітьми перешкоджає соціалізації молоді, формуванню морально, і політично грамотних громадян.

В установах загальної середньої освіти патріотичне виховання - це один із напрямів духовно-морального формування цивільних якостей особистості, установок-ідей служіння Батьківщині, її захисту.

У процесі виховання дуже важливий облік вікових особливостей. В учнів молодшого шкільного віку педагоги формують уявлення про людину, як "про головну цінність суспільства, дають їм початкові інформацію про Конституції, Права Людини.

Важливу роль відіграє й формування поняття про своє малу Батьківщину (місто, вулиця, школа), сім'ї, своєму родоводі, і навіть навчання дітей культурі спілкування. У учнів молодшого шкільного віку складаються базові ставлення до «великого» і «малого» соціуму, своєму місці у них.

Для школярів особливу роль грають практична спрямованість в співтоваристві, її орієнтація на суспільно-корисні справи, участь дітей у з розробки й практичному втіленні власних соціальних проєктів, проведення благодійних акцій, пошукова робота.

Показниками успішності виховної діяльності педагога є активність вихованців, самодисципліна, гідність й прагнення до самовдосконалення, розвинуте почуття власної гідності,

наявність сукупності моральних рис, усвідомлення і об'єктивна самооцінка дитиною свого Як громадянина, патріота, Людини.

В концептуально-програмних документах, визначальний розвиток національної системи освіти, передбачається створення ефективної системи патріотичного, громадянського, духовно-морального виховання.

Патріотичне виховання у шкільництві має здійснюватися як у процесі навчання, так і у позаурочній і позакласній діяльності, оскільки цей процес передбачає широке використання можливостей навчальних дисциплін і включення дітей у різноманітні види соціально значимої діяльності, позаяк у шкільні роки розкривається зміст патріотизму як почуття любові до Батьківщини, турботи про її інтересах, готовності до її захисту ворогів.

Патріотизм як загальнолюдська цінність кожному за конкретного школяра може виявлятися в почутті гордості за досягнення своєї країни. Важливо виховати у молодших школярів повагу до історичного минулого народу, дбайливе ставлення до народної пам'яті, національно-культурним традиціям, людей, хто своєю творчістю збагатив національну загальнолюдську культуру.

Патріотичне виховання у державних установах освіти має носити систематичний характер. У процесі використовуються різноманітні засоби і силові методи актуалізації історичній пам'яті, об'єктів патріотичної гордості. До комплексу завдань патріотичного виховання включається формування шанобливого ставлення символів суверенності народу і держави – державного прапора, герба, гімну.

Сьогодні суспільство дуже хвилює проблема виховання у дусі патріотизм, та наявність цієї проблеми призвело до інтенсивному пошуку шляхів розв'язання.

Учитель розробляє план патріотичного виховання, зазвичай, на навчальний рік.

Висновок

Виховати патріота своєї Батьківщини – відповідальна і складне завдання, яке у дитинстві тільки розпочинається. Планомірна, систематична робота, використання різноманітних коштів виховання, спільні зусилля дитсадка та його сім'ї, відповідальність дорослих за слів і вчинків можуть дати позитивні результати і стати підґрунтям для подальшої роботи з патріотичного виховання.

Проте, годі було очікувати від дітей «дорослих форм» прояви любові до Батьківщини. Але тоді як результат педагогічної роботи дитина матиме в розпорядженні знаннями над назвою країни, її географії, природі, символіці, коли йому відомі імена когось із тих, хто прославив нашу батьківщину, коли його виявляти інтерес до набуття знань, читати вірші, співати пісні, можна вважати, що завдання виконано межах, доступних дошкільному віку.

Звісно, щодо в одному заході неможливо повністю охопити історію і започаткувати традицію.

Виховна робота під час уроків дасть помітні результати, якщо вона буде частиною всієї хірургічної роботи школи з патріотичного виховання дітей; якщо вона за змісту і з методам реалізації буде ускладнюватися від класу до класу.

Конкретне осмислення ролі й місця рідний природи у суспільства і долю Батьківщини проявляється в кожного нас у особистому зацікавленій, небайдужому ставлення до неї. У дітях виховується турбота про які залишилися нам природних скарби. Вироблення навчально-виховних коштів, застосовуваних у спілкуванні зі школярами на формування вони поглядів й переконань зі збереження та відтворення природних ресурсів.

Наша Батьківщина – Україна (виховна година)

(звучать народні мелодії)

Ведуча : Давайте разом подумаємо і скажемо, що ми вкладаємо у слово «Батьківщина»?

Що таке Батьківщина?

Під віконцем калина.

Тиха казка бабусі,

Ніжна пісня матері.

Дужі руки у тата,

Під тополями хата.

Під вербою криниця

В чистім полі пшениця

Серед луку лелека

І діброва далека

І веселка над лісом

І стрімкий обеліск

Україно, земле рідна,

Земле сонячна і хлібна,

Ти навек у нас одна.

Ти, як мати, найрідніша,

Ти з дитинства наймиліша,

Ти і взимку найтепліша-

Наша отча сторона.

Отже, Батьківщина- це наш рідний край, це наша дорога і мила Вітчизна, це земля, де ми народились, вперше побачили і пізнали світ, де почули колискову пісню, рідну мову, де відчули турботу і ласку.

Це наше найдорожче у світі - Україна.

Кожна людина любить свою Батьківщину, робить усе для процвітання рідної держави, для її слави, свободи, незалежності.

- Діти, ви ж знаєте , що святкуємо ми День Незалежності України 24 серпня.

В 1991 році 24 серпня Верховна Рада урочисто проголосила Акт незалежності та створення самостійної держави – України.

Від нас усіх залежить краще майбутнє.

- А це наш **Президент** (демонстрація портрета президента).

А ось погляньте на **карту Європи**. Тут у самому центрі є наша рідна Україна, наша Батьківщина, яка має свою землю, свою мову, культуру, історію, власні звичаї і традиції та неповторні державні символи. Про них послухайте казку (читаємо казку) :

Давним-давно жила одна жінка. І було у неї три сини. Росли сини чесними, сміливими і дуже любили свою матір, готові були відати за неї своє життя. Підросли вони і вирішили піти в люди і прославити свою матір. Першим пішов старший син. Мати, щоб він про неї пам'ятав, подарувала йому корону з трьома промінчиками.

Пішов син. І за корону, яка зігрівала людей і вела вперед, показувала дорогу до кращого життя, дали першому сину ім'я - Тризуб.

Середньому сину мати в дорогу подарувала жовто-блакитний одяг. Своїми хорошими справами прославив він свою матір. Дали йому ім'я - Прапор.

А там, де був молодший син, звучала дзвінкоголоса пісня, тому що мати подарувала молодшому сину голос солов'я. І дали йому ім'я - Гімн. З того часу йдуть завжди разом - Тризуб, Прапор і Гімн, прославляючи рідну матір.(показуємо символи)

Так хто ж ця мати? Це Україна.

- **Золотий тризуб** – символ влади, він зустрічався на монетах київського князя Володимира Великого. В ньому відображена триєдність життя : батько, мати, дитина, які символізують силу, мудрість і любов.

- **Жовто-блакитний прапор**: жовтий колір – колір хліба, життя і сонця; блакитний – колір неба, води і миру.

- **Національний гімн** – святкова пісня «Ще не вмерла Україна» на слова Павла Чубинського, музику Михайла Вербицького.(звучить Гімн, усі співають стоячи, тримаючи руку на серці)

- Крім державних символів Україна має ще й національні символи :

Це **столиця** – Київ (показуємо)

Це **річка** Дніпро, національна гордість і слава України.

Гора Говерла у Карпатах

Острів Хортиця-символ історії козацтва

Киево Печерська **лавра**

Це і **перші князі** Кий, Щек, Хорив і їхня сестра Либідь

Козацькі **гетьмани** - Б.Хмельницький, П.Дорошенко,
І.Мазепа, Байда Вишневецький.

Духовні поводири наші – Тарас Шевченко, Іван Франко,
Леся Українка.

Символами України є верба, калина, чорнобривці, соняшник,
тополя – рослинні символи.

Рушники – домашні обереги.

Український одяг (показуємо ляльку)

А для нас, слобожан, найріднішим є наш край –
Слобожанщина наше **місто Харків**, місто в якому ми
народилися, живемо. Харків також має свої символи (показати герб і
прапор)

Дивлячись на ці квітки-чорнобривці, кожен із нас
прислухається до свого серця і скаже заповітні та щирі слова про
Україну.

Яка наша Батьківщина? (Мила, дорога, славна, свята, чудова,
чарівна)

Слова, що йдуть від серця, найщиріші та найтепліші.

Тому настав час скласти колективного вірша про Україну зі
ширих і теплих слів. Я почну, а ви будете добирати останнє слово
другого рядка:

Ось небо блакитне і сонце в зеніті !

Моя Україна найкраща... (у світі)

Моя Україна - це ліс і озерця,

Безмежні степи і чарівні... (джерельця)

Красиві пейзажі і гори високі,

Маленькі струмочки і ріки... (глибокі)

Міста старовинні і замки прекрасні,

Великі будови і дуже ... (сучасні)

Сади чарівні, мальовничії села,

Моя Україна - це пісня... (весела)

Це щира, багата, як світ, її мова,

Крилата, така мелодійна... (чудова)

Її обереги – верба і калина,

Найкраща у світі – моя... (Україна)

Вітчизна свята, дорога Україна,

Для кожного з нас ти у світі... (єдина)

(звучить пісня «Від батька до сина»)

Список використаної літератури

1. Федеральний закон «Про державну підтримку молодіжних і батьків-вихователів дитячих громадських об'єдинень»//СЗ РФ. – 1995. – № 27. – У розділі ст. 2503.
2. Державна програма «Патриотическое виховання громадян Російської Федерації на 2006-2010 рр.». Постанова Уряду Російської Федерації 11 липня 2005 р. № 422.
3. Концепція патріотичного виховання громадян Російської Федерації.Одобрена на засіданні Урядової комісії з соціальних питань військовослужбовців, громадян, звільнених із військової служби, і членів їхнім родинам протокол №2(12)-П4 від 21 травня 2003 р.
4. указ президента РФ від 16 травня 1996 р. № 727 «Про заходи державної громадських об'єднань є, провідних роботу з військово-патріотичному вихованню молоді» //СЗ РФ. – 1996. – № 21. – У розділі ст. 2470.
- 5.Агапова І., Давидова М.Патриотическое виховання у шкільництві. – М.:Айрис-пресс, 2002.
6. Адаменка З.Воспитываем патриотів Росії // Народне освіту – 2005. – № 4. – З. 23.
7. Батурина Р. І. Кузіна Т. Ф. Народна педагогіка в сучасному навчально-виховному процесі (дошкільники і приблизно молодший школяр): Посібник для вихователів та вчителів / Серія Бібліотека журналу «Виховання школярів». – М.: Шкільна преса, 2003.
8. Біла Д. Ю. Система роботи з дітьми з питань патріотичного виховання // Серія «Від вересня по вересень». – М.: Республіка, 1998.
- 9.Бодина Є. А.,Ащеулова До. У. Педагогічні ситуації. Посібник для викладачів педвузів і класних керівників с/ш / Серія: Бібліотека журналу «Виховання школярів». – М.: Шкільна Преса, 2005.
10. Волчкова А. А.,Пищулин З. М. Патріотизм і патріотичне виховання у думці провінції і науки столиці: Монографія. – М.: Вид-воМГПУ; Самара: Вид-во «НТЦ», 2003.
11. Видавництво: ШкільнаПрессаДемидова Є. І., Криворученка У. До. Патріотизм у своїй ідеї залишається незмінною // Знання. Розуміння. Уміння. – 2008. – № 6.
12. Єфремова Р.Патриотическое виховання школярів // Виховання школярів. – 2005. – № 8. – З 17-го.
13. Як навчити дітей любити Батьківщину: Керівництво для

вихователів та вчителів (програми, конспекти уроків і занять, методичних рекомендацій на уроках «Народна культура»). / Авторі-упорядники: Ю. Є. Антонов, Л. У. Левіна, Про. У.Розова, І. А. Щербакова. – М.:АРКТИ, 2003.

14. Кобилянський У. А. Національна уваги ідея і виховання патріотизму // Педагогіка. – 1998. – № 5. – З. 52.

15. Козакова І. Особливості патріотичного виховання дошкільнят //Обруч. – 2003. – № 6. – З. 8-12.

16. Лебедева Про. У.Патриотическое виховання – вірнопід-данське чи громадянське. // Педагогіка. – 2003. – № 9. – З. 77-83.

17. Леонтъев А. А.Патриотическое виховання та національне освіту // Початкова школа (плюс і мінус). – 2002. – № 4. – З. 4-6.

18. Лихачов Б. Т. Педагогіка: курс лекцій. – М.:Юрайт, 2001.

19. Лутовінов У. І.Патриотическое виховання підростаючого покоління нової Росії // Педагогіка. – 1997. – № 3. – З. 52-56.

20.Мазикіна М. У., Монахов А. Л. Методичні рекомендації для вдосконалення військово-патріотичного виховання і підлітків. // Виховання школярів. – 2003. – № 5. – З. 12-13.

21.Мазикіна М. У., Монахов А. Л. Рівняння перемогти. Методичні рекомендації організаторам роботи з патріотичного виховання дітей і підлітків. – М.: Вид-воЦГЛ, 2004.

22.Мазикіна М. У. Інноваційні підходи до патріотичне виховання і цивільному становленні особистості // Виховання школярів. – 2002. – № 6. – З. 6-11.

23.Мальгін А. З.,Мальгін М. А.Ратная слава Батьківщини. – М.: Испит, 2006.

24. Програмагражданско-патриотического виховання і молоді: 3 досвіду роботи Палацу творчості дітей й молоді на Миуссах (р. Москва) /Сост. і ред. Семенова Р. З. – Серія Бібліотека журналу «Виховання школярів». – М.: Шкільна преса, 2008.

25.Савотина М. Сучасний досвід громадянського виховання: особливості й розвитку. //Виховання школярів. – 2003.–№ 5. – З.17-18.

26. Солженіцин А. І. Російське питання до кінця ХХ століття. //Ориентир. – 1996. – № 12. –С.31.

27. Енциклопедичний словник Брокгауза і Єфрона в 82 тт. і 4доп. тт. – М.:Терра, 2001.

Зміст

Вступ	3
Виховання національної свідомості	4
Своєрідність прояву і особливості формування патріотизму у молодших школярів	17
Напрямки патріотичного виховання	19
Розробка плану патріотичного виховання для учнів 1 класу	22
Висновок	24
Наша Батьківщина – Україна (виховна година)	25
Список використаної літератури	29

